

Asia Elokuva, oikeuksien siirtyminen, opinnäyte

Hakija A, B ja C

Annettu 6.4.1988

Tiivistelmä *Opiskelijoiden korkeakoulussa opinnäytetyönä valmistama video oli tekijänoikeudellisesti suojattu elokuvateos, johon heillä oli tekijänoikeus yhteisesti. Opinnäytetyön ohjaajalle syntyi tekijänoikeus vain, jos hänen panoksensa oli itsenäistä ja luovaa, eikä pelkästään neuvovan ja pedagogisen ohjauksen perusteella. Korkeakoulu ei saanut tekijänoikeuslain 39 §:ssä tarkoitettua tuottajan asemaa pelkästään tarjoamansa rahoituksen perusteella. Kuvamateriaalin omistusoikeus säilyi korkeakoululla myös videon valmistumisen jälkeen.*

SELOSTUS ASIASTA

A, B ja C (jäljempänä hakijat) ovat 9.12.1987 päivätyllä kirjelmällään pyytäneet tekijänoikeusneuvoston lausuntoa opinnäytteenä laaditun videon tekijänoikeutta koskevassa asiassa.

Lausuntopyynnöstä ilmenee, että hakijat ryhtyivät kesällä 1985 suunnittelemaan lopputyötään T:n korkeakoulun (jäljempänä korkeakoulu) kuvaamataidon opetuksen osastolla aiheenaan taideteollisuusalan koulutus. Työ suunniteltiin toteutettavaksi videona. Hakijat suunnittelivat ja toteuttivat työnsä itsenäisesti ja se valmistui kesällä 1987. Editointivaiheessa laitteiden käyttäjänä toimi korkeakoulun elokuvataiteen laitoksen osoittama henkilö. Lopputyön ohjaukseen osallistui kuvaamataidon opettaja D noin 20 tunnin ajan. Kaikkiaan lopputyön tekemiseen kului hakijoilta noin 54 opintoviikkoa.

Korkeakoululla ei ollut käytettävissään riittävän korkeatasoista kuvauskalustoa. Hakijat saivat yksityiseltä videoalan yritykseltä käyttöönsä broadcast -tasoinen kuvauskaluston ilman velvoitteita. Tältäkin osin he hoitivat ohjelman tuotannon hankkimalla kuvauskaluston, joka mahdollisesti teknisesti ohjelman kopioinnin ja levityksen. Kuvauskaluston vuokrasarvo oli videofirman mukaan noin 40 000 – 45 000 markkaa.

Hakijat sisällyttivät suunnitelmiinsa videon levityksen yleisölle, mikä oli myös korkeakoulun etujen mukaista. Hakijoiden ja korkeakoulun välillä

sovittiin suullisesti, että korkeakoulu saa videosta kopioita sisäiseen esitelykäyttöön.

Korkeakoulun hallintoviraston kannan mukaan tekijänoikeudet videoon olivat korkeakoululla ja tällä perusteella korkeakoulu vaati itselleen master-videonauhaa. Kantansa tueksi korkeakoulu esitti hakijoille korkeakoulun opinto-oppaan tekstin lopputöistä ja niiden tekijänoikeuksista. Kääntäytyään Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskuksen puoleen, joka oli selvittänyt hakijoille käsitteitä "omistaa, julkistaa ja henkinen tekijänoikeus", hakijat jättivät asiasta anomuksen kuvaamataidon opetuksen osastolle. Korkeakoulun hallintovirasto antoi ymmärtää, että hakijat voisivat lunastaa videon oikeudet itselleen maksamalla korkeakoululle 32 000 markkaa. Korkeakoulu rinnasti hakijat ulkopuoliseen työn tilaajaan ja käytti laskutusperusteena maksullisen palvelutoiminnan ohjeistoa. Tässä vaiheessa korkeakoulu oli myöntänyt, että hakijoilla oli periaatteessa tekijänoikeus videoon, mutta koska korkeakoulu oli suoranaisesti rahoittanut videota, koska työ oli opinnäyte ja koska se oli tehty korkeakoulun tiloissa ja osittain korkeakoulun laitteilla (editointi), tekijänoikeus olisi siirtynyt korkeakoululle. Korkeakoulu oli luvannut kullekin hakijoista yhden kopion videosta. Korkeakoulun hallintoviraston mukaan hakijoiden hankkimaa kuvauskalustoa ei voinut ajatella videon rahoitukseksi.

Hakijoiden tarkoituksena on käyttää videota ammatinvalinnan ohjaukseen. Levityskanavina olisivat valtion AV-keskus ja televisio. Hakijat haluavat itselleen mahdollisen taloudellisen hyödyn ohjelman myymisestä. Hakijat katsovat, että korkeakoulu saisi riittävästi vastinetta saamalla 10 kopiota ja niiden esitysoikeuden lausuntopyynnön liitteenä olevan sopimusluonnoksen mukaisesti.

Esitetyt kysymykset

1. Onko videon tekijänoikeus hakijoilla vai korkeakoululla?
2. Jos tekijänoikeuden katsotaan kokonaan tai osittain siirtyneen hakijoilta korkeakoululle, millä perusteella ja miltä osin näin on tapahtunut?
3. Kenellä ovat videon kopiointioikeudet?
4. Mitä tarkoittavat korkeakoulun opinto-oppaan termit "omistaa" ja "henkinen tekijänoikeus" sekä mitä ne tarkoittavat kyseisessä tapauksessa?

T:n korkeakoulun vastaus

Ennen lausunnon antamista tekijänoikeusneuvosto on antanut T:n korkeakoululle mahdollisuuden antaa vastauksensa asiassa. Korkeakoulun

8.3.1988 päivättyyn vastaukseen liittyy korkeakoulun hallituksen opiskelijajäsenten eriävä mielipide.

Vastauksessa todetaan, että lausuntopyyntö koskee taiteen kandidaatin tutkinnon opinnäytteeksi tehtyyn video-ohjelmaan liittyviä tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Videon tehneen työryhmän lopputyösuunnitelmassa videon käyttötarkoitukset on selvästi tuotu ilmi: videota on ollut tarkoitus käyttää ammatinvalintatarkoituksessa lähinnä työvoimaviranomaisten kautta ja esittelyfilminä korkeakoulun tilaisuuksissa. Korkeakoulun ajatuksena on ollut lisäksi saada käyttöönsä video, jota se voi käyttää lainaamalla sitä mahdollisesti myös suoraan esimerkiksi lukioille ammatinvalinnanohjaustarkoituksissa. Korkeakoulun tarkoitukseen ei liity taloudellisia hyödyntämistavoitteita, vaan mahdollisen lainaustoiminnan on suunniteltu olevan maksutonta.

Korkeakoulu on selvästi tuonut ilmi työryhmälle kantanaan, että sillä ei ole mahdollisuutta suostua työryhmän vaatimukseen saada itselleen videon täysi taloudellinen hyödyntämisoikeus. Taideteollisen korkeakoulun opiskelijatöihin kohdistuvia oikeuksia koskevassa ohjeessa on lähdetty siitä, että opiskelijan oikeus opintojensa yhteydessä tekemäänsä työhön ei ole rajoittamaton. Ohjetta on noudatettu kaikissa opiskelijatyönä tehdyissä produktioissa niiden laadusta riippumatta.

Yleisten korkeakoulun ja opiskelijan välistä suhdetta määrittävien säännösten nojalla ei voida korkeakoulun käsityksen mukaan päätellä mitään opiskelijan asemasta korkeakouluun nähden. Opinnäytetöinä tehtyjen testosten tekijänoikeuskysymyksistä ei ole erityissäännöstä tai yleisesti korkeakouluissa vakiintunutta käytäntöä.

Korkeakoulu katsoo, että tapaukseen ei voida soveltaa tieteellisen tutkimuksen piirissä sovellettavaa käytäntöä, jossa tekijänoikeus jäisi tieteenharjoittajalle itselleen. Tämän estää se, että opiskelijoiden työtä ei voida pitää itsenäisenä tieteellisenä tai taiteellisenä työskentelynä, koska opiskelija ei ole asemassa, jossa hän myös johtaisi omaa toimintaansa.

Korkeakoulun antaman ohjeen sisältönä on, että kun korkeakoulu vastaa työn materiaali- ym. kustannuksista ja työ tehdään korkeakoulun palkkaaman henkilökunnan ohjauksen ja valvonnan alaisena sekä korkeakoulun omistamin välinein ja laittein, on korkeakoulun katsottava toimivan työn tuottajana. Koska yleisenä sääntönä on, että nimenomaan tuottajalla on tehtyyn työhön taloudellinen hyödyntämisoikeus, täytyy tämän oikeuden silloin kuulua yksinomaan korkeakoululle.

Kuvaamataidon opetuksen osasto on suorittanut video-ohjelmasta aiheutuneita kuluja yhteensä 8 327 mk ja lisäksi hallintovirasto on maksanut videoon liittyviä kuluja 2 000 mk. Näistä kuluista on 6 200 suoritettu opetusministeriön tähän tarkoitukseen myöntämästä määrärahadista. Työryhmä on tehnyt työtään siten, että kaikki kustannukset on laskutettu

korkeakoululta. Tämän perusteella korkeakoulu katsoo, että opiskelijat ovat toimineet korkeakoulun lukuun. Ulkopuolisen laitteiston käytön laajuudesta ja sen mahdollisesta taloudellisesta arvosta ei ole esitetty mitään konkreettista arviota eikä käyttöoikeudesta ole esitetty sopimusta.

Korkeakoulu katsoo, että videon taloudellinen hyödyntämisoikeus voidaan luovuttaa tekijöille vain sillä edellytyksellä, että korkeakoulu saa korvauksena työhön sijoitetut kustannukset. Korkeakoulun hallintovirasto on pyrkinyt saamaan työlle opetusministeriön rahoitusta siinä tarkoituksessa, että korkeakoulu saa käyttöönsä korkeakoulua käsittelevän esitelyvideon, jota se voi käyttää pr- ja tiedotustarkoituksiin. Tässä mielessä olisi korkeakoulun kannalta kaikkein epätarkoituksenmukaisin ratkaisu, että oikeudet siirtyisivät yksinomaan tekijöille. Tämän vuoksi korkeakoulu katsoo, että puheena olevan video-ohjelman taloudellinen hyödyntämisoikeus kuuluu yksinomaan korkeakoululle.

Eriävä mielipide

Vastaukseen liitettyssä eriävässä mielipiteessä todetaan, että korkeakoululla ei ole mitään sellaisia oikeuksia lopputyöhön, jotka rajoittaisivat työryhmän tekijänoikeuksia. Työn ratkaisevan suuri osa eli kuvaukset on tehty työryhmän hankkimalla koulun ulkopuolisella kuvaus- ja äänityskalustolla.

Korkeakoulu ei tekijänoikeuslain perusteella voi vaatia tekijänoikeuksia lopputyöstä olipa lopputyö taloudellisesti merkittävä tai ei, mutta korkeakoulu voi kontrolloida taloudellista hyödyntämistä hyväksyessään lopputyösuunnitelman ja tekemällä tarvittaessa sopimuksen tekijän kanssa. Korkeakoulun tarjoaman rahoituksen edellytyksenä ei ole ollut tekijänoikeuksien siirtyminen korkeakoululle. Tekijänoikeuslain mukaan korkeakoulu ei voi saada taloudellisia hyödyntämisoikeuksia ilman eri sopimusta. Työryhmä on tarjonnut työtä korkeakoulun käyttöön laatimansa sopimusehdotuksen mukaisesti. Tekijän oikeudet eivät voi siirtyä tekijöille, koska ne jo kuuluvat tekijöille kokonaisuudessaan.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntoon seuraavan.

Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Esimerkkeinä eri teostyypeistä säännöksessä mainitaan kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, kuvataiteen, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote. Mitä säännökses-

sä on sanottu elokuvateoksesta koskee esimerkiksi filmejä ja videokasetteja, joille elokuvateos on tallennettu. Teoksen tallentamiseen käytetyllä tekniikalla ei ole säännöksen kannalta merkitystä.

Tekijänoikeus tuottaa tekijänoikeuslaissa säädetyin rajoituksin tekijälle yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Tekijänoikeuteen liittyy myös moraalisia oikeuksia. Tekijänoikeuslain 3 §:n mukaan on tekijä ilmoitettava siten kuin hyvä tapa vaatii, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin.

Elokuvateoksen on oltava luovan työn tulos. Saadakseen tekijänoikeudellista suojaa eli yltääkseen niin sanottuun teostasoon elokuvateoksen aiheen käsittelyltä edellytetään omaperäisyyttä. Sellaisia juoksevien kuvien sarjoja, jotka tosin on valmistettu elokuvallisin keinoin, mutta joihin ei sisälly minkäänlaista luovaa elementtiä ei voida pitää tekijänoikeudellisessa mielessä elokuvateoksina. Erilaisten dokumenttifilmien voidaan katsoa kuuluvan suojattujen elokuvateosten piiriin. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että hakijoiden valmistama video on elokuvateos ja siten tekijänoikeudellisesti suojattu.

Elokuvan tekijänä voi olla vain fyysinen henkilö. Elokuvateoksen luomiseen osallistuu yleensä useita eri henkilöitä kuten esimerkiksi käsikirjoittaja, ohjaaja ja kuvaaja, joilla kullakin on itsenäinen oikeus elokuvaan. Ainoastaan sellaisilla elokuvan valmistukseen osallistuvilla tekijöillä, joiden luovia suorituksia ei voida irrottaa elokuvan yhteydestä, voidaan katsoa olevan varsinainen tekijänoikeus elokuvaan. Elokuvateosta voidaan siten useimmiten pitää tekijänoikeuslain 6 §:ssä tarkoitettuna yhteisteoksena. Yhteisteoksen julkistaminen ja käyttäminen suhteessa ulkopuoliseen edellyttää kaikkien tekijäosapuolien suostumuksen.

Elokuvateoksen tekijöillä on yksinomainen oikeus määrätä elokuvan saattamisesta yleisön saataviin sekä elokuvateoksen kappaleiden valmistamisesta ja levittämisestä yleisölle. Teoksen kappaleen valmistamisena pidetään myös sen siirtämistä laitteelle, jolla se voidaan toisintaa. Tällä tarkoitetaan laissa kaikkea teoksen kopioimista.

Vaikka tekijänoikeus syntyy aina fyysiselle henkilölle, se voidaan sopimuksin siirtää, myös esimerkiksi juridiselle henkilölle. Tekijänoikeuslain 27 §:n mukaan tekijänoikeus voidaan tekijänoikeuslain 3 §:n moraalisia oikeuksia koskevin rajoituksin luovuttaa kokonaan tai osittain.

Vastaukset esitettyihin kysymyksiin

1. Tekijänoikeus lausuntopyynnössä tarkoitettuun videoon on syntynyt yhteisesti hakijoille. Sillä seikalla, että kysymys on opinnäytteestä ei sinänsä ole tekijänoikeudellisessa mielessä merkitystä. Tekijänoikeusneu-

vostolle toimitetusta aineistosta ilmenee, että lopputyön ohjaajan osuus videon valmistamisessa on ollut ajallisesti vähäinen verrattuna hakijoiden opinnäytetyönsä valmistamiseen käyttämään aikaan. Ohjaajan oman lausunnon mukaan hänen panoksensa on ollut lähinnä neuvovaa ja pedagogista ohjausta. Ohjaajalle ja editoijalle on syntynyt hakijoiden ohella itsenäinen tekijänoikeus videoon ainoastaan siinä tapauksessa, että heidän osuutensa elokuvateoksen valmistamisessa on ollut itsenäistä ja luovaa.

2. Korkeakoulu on tarjonnut hakijoille videon valmistamiseen käytetyt tilat ja osan laitteistosta sekä rahoittanut videon valmistamista. Korkeakoulu katsoo, että sille on edellä mainitun perusteella syntynyt tuottajan asema ja että hakijat ovat toimineet videon valmistamisessa korkeakoulun lukuun.

Elokuvan tuottajalla ei ole alkuperäistä tekijänoikeutta elokuvateokseen. Tuottajalla voi olla tekijöiltä siirtyneitä oikeuksia. Tekijänoikeuslain 39 §:ssä on elokuvaamisoikeuksien luovutussopimusta koskeva tulkintaoletama.

Sen mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamisoikeuden luovutus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin esittämällä elokuva teatterissa, televisiossa tai muulla tavoin sekä oikeuden varustaa elokuva tekstillä tai uudelleen äänittää sen teksti toisella kielellä. Elleivät elokuvan tekijät ole toisin sopineet, elokuvan tuottajalle siirtyvät tämän perusteella tietyt elokuvan esitysoikeudet ja esittämisen edellyttämät tallentamisoikeudet. Säännös ei koske elokuvateoksen kappaleen valmistamista, johon näin ollen vaaditaan aina tekijöiden lupa, ellei oikeuksien siirtymisestä tuottajalle ole erikseen sovittu. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei korkeakoulun tarjoama rahoitus luo korkeakoululle tekijänoikeuslain 39 §:ssä tarkoitettua tuottajan asemaa.

Hakijoiden ja korkeakoulun välillä ei ole tehty sopimusta elokuvaamisoikeuksien luovutuksesta tai tekijänoikeuden siirtymisestä. Sitä, muodostaako korkeakoulun tarjoama rahoitus tai opinto-oppaaseen sisältyvät korkeakoulun sisäiset määräykset hakijoiden ja korkeakoulun välillä tältä osin sopimussuhteen, on tulkittava yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden ja alalla vallitsevan käytännön valossa.

3. Videotallenteen reproduointioikeus eli oikeus valmistaa teoksesta kappaleita ja teoksen muu käyttöoikeus ovat tekijöillä eli A:lla, B:llä ja C:llä. Siihen, miltä osin näitä oikeuksia on katsottava siirtyneen korkeakoululle ei saada vastausta tekijänoikeuslaista. Kuten edellä on todettu, kysymys on ratkaistava tulkitsemalla yleisiä sopimusoikeudellisia periaatteita sekä alan sopimus- ja muuta käytäntöä.

Omistusoikeus teoskappaleeseen ja teoksen tekijänoikeus voivat olla eri henkilöillä. Opinnäytevideo on kuvattu korkeakoulun kustantamalle kuvanauhamaateriaalille, joten omistusoikeus korkeakoulun kuvanauhamate-

riaaliin säilyy korkeakoululla myös videon valmistumisen jälkeen. Tekijänoikeusneuvosto korostaa kuitenkin, että tekijänoikeuslain 25 § 2 momentin mukaan teoskappaleen – elokuvateoksenkaan kappaleen – luovutukseen ei sisälly tekijänoikeuden luovutusta.

Tekijänoikeusneuvosto viittaa korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1987:8, jossa katsottiin, että lehtivalokuvaajan työnantajalla, joka oli kustantanut filmimateriaalin, oli oikeus myös valokuvaajan työsuhteen päätyttyä pitää hallussaan tämän työssä ottamien valokuvien negatiivit. Työnantajan oikeus käyttää valokuvia määräytyi kuitenkin työnantajan ja työntekijän välisen sopimuksen mukaan. Ratkaisussa katsottiin työnantajalla olevan omistusoikeus filmimateriaaliin, mutta valokuvien tietty käyttöoikeus säilyi valokuvaajalla.

4. Termillä "henkinen tekijänoikeus" tarkoitettaneen tässä yhteydessä niin sanottua henkistä omistusoikeutta eli tekijänoikeutta. Tähän viittaa korkeakoulun tekijänoikeuskomitean III osamietinnöstä antama lausunto, jossa termi "henkinen omistusoikeus" esiintyy. Tekijänoikeus on kyseisessä tapauksessa kohdassa 1 mainituilla, videoelokuvan valmistamiseen luovalla panoksella osallistuneilla henkilöillä.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lopuksi, että se on lausunnossaan pyrkinyt selvittämään kyseiseen yksittäistapaukseen liittyviä tekijänoikeudellisia tulkintakysymyksiä. Tekijänoikeuslain 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Käsiteltävänä olevaan lausuntopyyntöön sisältyy sellaisia yleiseen siviilioikeuteen ja korkeakouluopetukseen yleensä kytkeytyviä kysymyksiä, joihin ei saada vastausta tekijänoikeuslaista, vaan muun lainsäädännön ja sopimuskäytännön tulkinnalla. Tekijänoikeusneuvosto suosittaa, että kustakin korkeakoulussa toteutettavasta produktiosta laadittaisiin korkeakoulun ja tekijöiden välillä sopimus teoksen käyttämisestä.